

ПРЕГЛЕД ГЕОГРАФСКЕ ЛИТЕРАТУРЕ – REVIEW

Др Раде Ракита: ЈАЊ 1
Географскоисторијска и антропо-
географска студија. Бања Лука
2003. Библиотека Свједоци време-
на. Издавач: Јавна установа
Књижевна задруга Бања Лука. Стр.
1 – 367. Тираж 500 примјерака.

У издању Књижевне задруге Ба-
ња Лука изашла је из штампе прва
књига : ЈАЊ 1 Географскоисториј-
ска и антропогеографска студија као
дио трилогије о Јању. Друга књига
има наслов: ОБИЧАЈИ И ЖИВОТ
ЈАЊАНА, а трећа: ДУХОВНО
СТВАРАЛАШТВО И НАРОДНО
УСМЕНО СТВАРАЛАШТВО.

Аутор трилогије је проф. др Раде
Ракита.

Како је људска судбина категори-
ја на коју можемо мало утицати,
показује примјер колеге Раките и
његове докторске дисертације (Слив
Пљеве), која је чекала равно двадесет
година да буде објављена! Нису
јој помогле ни одличне рецензије у
Београду и Бањалуци, предатно,
ратно и поратно вријеме имало је
своје законитости. Но без обзира на
двје деценије чекања на објављи-
вање, дисертација је угледала свјетло
живота, а народ лијепо каже, све је
добро што се добро заврши! Тако је
марљиви, тихи, упорни, талентовани
радник, а прескромни професор Раде
Ракита дочекао вријеме да његова
дуго рађена студија буде објављена.

Преостаје нада да ће ускоро бити
објављене и остале двије књиге три-
логије, па да тако буду објављена
комплетна географска, етнолошка,
историјска, антропогеографска, со-
циолошка и сродна научна истражи-
вања о једној мањој географској
цјелини – Јањском крају.

Аутор је студију посветио родите-
љима мајци Милици и оцу Ристи те
маћехи Мари – главној казивачици
обичаја и народне традиције јањског
краја. И посвета много тога говори.

Књига ЈАЊ колеге Раките спа-
шава од заборава једну мању геогра-
фску цјелину, једно вријеме и у њему
народ, догађаје, обичаје, насеља,
привреду и готово све што је било у
његову родном крају. Остаје чињени-
ца да је аутор годинама стрпљиво,
систематски и студиозно истраживао
свој крај Јања, да би нам га на крају
могао подарити у облику књиге, коју
покушавамо приказати и оцијенити.

Сваки научни радник је резултан-
та свог интелектуалног потенцијала,
али и утицаја свог учитеља, који је
помогао да се сложена географска
стварност земаљског свијета може
сагледати у научним радовима који
имају комплексан карактер. Колега
Ракита је имао срећу да буде студент
географије и етнологије код акаде-
мика Миленка С. Филиповића у
Сарајеву давних шездесетих година
20. вијека. А професор Филиповић је
као студент слушао антропогеогра-

фију и етнологију код водећих научника Јована Цвијића, Јована Ердџановића и Тихомира Ђорђевића у првој четвртини 20. в. од којих је научио како се антропогеографска и етнолошка бит спрског народа научно истражује. Изузетну способност да код својих студентата брзо открива оне који имају способност и вољу за научни рад имао је професор Филиповић, који је последице првог семинарског рада студента Раките о Јању, запазио да овај има бистро око да уочи природне и друштвене карактеристике. Зато је свом студенту дао у задатак да научно истражује свој родни крај Јањ, да систематски скупља грађу, обрађује је и на крају да је објављује у облику књиге.

У уводном дијелу аутор истиче да је у западној Босни простор Јања једна од три природне целине, од којих Гламоч и Купрес имају градска средишта, док је Јањ добио град тек у вријеме социјалистичке изградње наше земље половином 20. в. – Шипово. Основна географска карактеристика краја је изолованост. Јања од важнијих путева, што је имало за посљедицу очување у њему старог, патријархалног начина живота. Природну средину и начин живота, аутор је успио да у дуже, временском раздобљу систематског научног истраживања "о свом руху и круху" да уобличи у првој књизи о Јању као и у преостале двије књиге трилогије.

Крупно поглавље Природна средина обрађује материју постанка и генезе рељефа, тектонску структуру и геолошко-петрографску грађу краја, али по потреби и шире како на основу постојеће литературе, тако често и на основу сопствених бројних теренских истраживања. Због тога се у његовим излагањима често комбинују научна излагања, а затим и народна тумачења на примјер поје-

диних климатских елемената указујући на предзнаке падавина као и на значење народног календара!

Поглавље Друштвена средина почиње са Прошлошћу Јања од илирског доба, а завршава се периодом II свјетског рата. Раздобље владавине Илира и Римља сачувано је у остацима градина, гробаља и римске цесте и натписа поред села Вагана, што указује да у то вријеме простор Јања није био изолован као касније. Из периода средњег вијека аутор је на подручју Јања констатовао властитим истраживањима на терену на 21 локалитету мраморја чак 900 мраморја – стећака, тврдећи да их је прије било знатно више. У књизи се налазе слике јањских мрамора. Из предтурског периода предање говори о Штрб-граду као средишту Јања. Турско освајање крајем 15. в. доноси крају управљање локалним властима у виду кнезова. Први турски попис (дефтер) босанског санџака из 1540. г. наводи у Јању 13 села са 160 кућа, а према именима домаћина се види српски карактер становништва. Има трагова – исламизираниог становништва са очевима српских имена.

Аутор затим детаљно прати и објашњава развој становништва према неколико пописа аустроугарских власти из којих се може добро видјети знатан и брз пораст становништва као и његов углавном кметски положај у друштву. Крајем турског периода у крају постоје двије цркве – у Глоговцу и Стројицама. Посљедњи предратни попис становништва у Јању биљежи 6700 становника у нешто мање од 800 кућа у којима је живјело просјечно више од 8 чланова породице.

Јањ у II свјетском рату обрађен је у књизи на преко стотину страница у којем је детаљно и прецизно обрађен период од терора усташа, Нијемаца и

других фашиста над становништвом српског Јања. Аутор је навео и народне пјесме из устанка у којима су опјевани и народне вође (Шолаја и Немања Влатковић). Детаљно су наведене жртве фашистичког терора како именом и презименом, тако по селима, полу и годинама старости погибије из којег се види да је извршен геноцид – етноцид на преко 1000 Јањана од дјетета до старца и то 9/10 од усташке стране. У редовима НОБ погинуло је око 400 бораца, тако да су губици становништва Јања преко 1500 лица или око 1/5 укупног становништва борбеног и неуништеног српског Јања.

Поглавље Општи осврт на јањска села пружа увид у народни и административни појам села. Тако народни појам села има у Јању 73 насеља, а административни појам само 19 села. Називи села су често патронимичког карактера (Бабићи, Кнежевићи, Попадићи и сл.), а у континуитету датирају од 16. в. По географским особинама дијеле се на долињска, висораванска и планинска. Привремена насеља постоје на планинама куда се стока изгонила на испашу. Типови насеља су попраћени бројним, али недовољно јасним сликама. Тип куће иде од вјековних брвнара преко куће под цријепом (црепата) до на крају еволуције – варошке куће. Детаљно су обрађени старији типови кућа и помоћних зграда од дјечје колибице преко курузане, јапијарске до чобанске колибе, која је најраширенија у јањском крају, а смјештена је у планинама.

Послије завршених разматрања долази 26 страница Биљешки са 264

ноте, од којих су неке мале расправе као она број 229 (на 2 странице о критеријумима класификација типова кућа). Биљешке представљају вриједан прилог аутора, које указују на дубину и ширину истраживачког и сазнајног процеса утоку рада на овој студији.

Прва књига трилогије о Јању завршава се Прилогом Колонизација из мркоњићградског краја у Војводину 1945 – 1948. у ком аутор детаљно приказује процес колонизације како по насељима, презименима колониста, годинама сеобе до мјеста у којима су насељени колонисти из Мркоњић Града. Већина је смјештена у Банату (Српска Црња са половином од укупно 300 колонизованих домаћинстава).

Трилогија о Јању коју је урадио професор Ракита представља колико обиман толико и изузетно квалитетан рад, деценијама рађен, какав би данас радили тимови стручњака, а велико је питање да ли би тимски рад био на нивоу студије, коју приказујемо. Поред тога, мишљења смо да оваква студија иде међу посљедње радове из домена Цвијићеве антропогеографске школе.

Стил писања и изражавања аутора је колико једноставан, толико истовремено стручан и научан, али и близак народном казивању што заједно са садржајем даје студији као цјелини високу вриједност. На овај начин аутор се најбоље одужио свом родном крају – Јању, свом народу и свом професору, који га је упутио на широко, али и веома тешко поље научног и истраживачког рада.

Милош Бјеловитић

Др Рајко Гњато – Др Србољуб Ђ. Стаменковић:

УВОД У ГЕОГРАФИЈУ.

Географски факултет

Универзитета у Београду. Београд,
2002. Стр. 156. Тираж 300.

Послије паузе од 25 година на српском језику се појављује књига "Увод у географију" као неопходан приручник за студенте географије на просторима Србије, Црне Горе и Републике Српске.

У пажљиво сročеном Предговору аутори ове књиге указују како на проблем недостатка одговарајуће литературе у универзитетској настави на једној страни и на другој потешкоће у писању сажетога уџбеника који третира крупне и сложене теоријске и методолошке проблеме географске науке. Аутори су писали књигу према наставно-научним потребама предмета Увод у географију који се слуша на свим универзитетима у Србији и Републици Српској. У књизи се објашњава развој географске науке, постојеће стање и трендови развоја савремене географске науке. Посебно је издвојено поглавље: Развој географије у Србији, Црној Гори и Републици Српској.

Књига је подијељена на четири поглавља: Теоријско-методолошка полазишта и развој географије; Теоријско-Филозофски правци и главне географске школе; Географија, сродне науке и нека подручја друштвене праксе и Развој географије у Србији, Црној Гори и Републици Српској.

Прво поглавље полази од појма географије, који већ давно не одговара садржају предмета. Слиједи анализа предмета проучавања географије, затим историјски преглед развоја географије, фазе у развоју географије, главне тенденције у

развоју географије се свде на интеграционе и дезинтеграционе, које су довеле до стварања јединствене географије. Дезинтеграциона тенденција довела је до тога да је Биогеографија ближа биологији него географији, док се биографија становништва утопила у демографији. Географски метод има ове фазе: припремну, главну, кабинетску, научну верификацију, објављивање рада и апликацију рада.

Поdjелом географије на теоријску, физичку, друштвену, регионалну и апликативну завршава веома значајно прво поглавље књиге.

Друго поглавље: Теоријско-филозофски правци и главне географске школе се бави проблемима географског детерминизма, природноисторијског правца, географског посибилизма, индетерминизма, хоролошком концепцијом географије, бихеористичком и радикалном, те "Новом географијом". Од географских школа су обрађене: Њемачка, Француска, Руска, Британска, Англоамеричка и Српска географска школа. Свака од школа је обрађена сажето, али ипак тако да садржи све битне ознаке школе.

Треће поглавље: Географија, сродне науке и нека подручја друштвене праксе третира положај географије у систему наука, географија и природне науке, географија и друштвене науке, географија и туризмологија, географија и просторно планирање, географија и демографија, географија и наука о животној средини, географија и неке потребе државне администрације и научна кооперација географије и сродних наука. У овом поглављу су бројне скице које говоре о подјели географије и њезиној унутрашњој повезаности, затим посебно у већини дијелова поглавља дају се и наставни планови, најчешће

на Географском факултету у Београду са главним носиоцима нових стремљења у географији.

Посљедње поглавље: Развој географије у Србији, Црној Гори и Републици Српској, пружа у првом одјелјку преглед развоја географије у бившим југословенским републикама. Највећа пажња посвећена је развоју географије у Србији, што је сасвим разумљиво, јер је Цвијић и његова географска школа покренула развој географије не само у Србији него у Македонији и Босни и Херцеговини. Дат је приказ развоја географије од кнежевине Србије, преко дјеловања Цвијића до Географског факултета у Београду, те Одсјека у Новом Саду, Приштини и Нишу. Пружени су актуелни наставни планови универзитета у Београду, Новом Саду, Приштини и Косовској Митровици и Нишу. Одјелјак Знаменити географи у Србији доноси сажете биографије Владимира Карића, Јована Цвијића, Јована Ердељановића, Павла Вујевића, Боривоја Милојевића, Боривоја Дробњаковића, Петра С. Јовановића, војислава С. Радовановића, Атанасија Урошевића, Милисаву Лутовца, Бранислава Букурова и марк Крснијића. Слиједи приказ развоја географије у Црној гори са центром у Никшићу и на крају Развој географије у Републици Српској. Приказана су два научника – Јевто Дедијер и Миленко С. Филиповић. Проказан је развој географије преко Педагошке академије у Бањалуци до Одсјека за географију Природноматематичког факултета са његовим наставним плановима као и Одсек за географију на Филозофском факултету у Српском Сарајеву.

Наведени уџбеник представља вриједан прилог развоју географије код Срба и добро долази студентима

географије, али и наставницима и широј стручној јавности.

Милош Бјеловитић

Alica Wertheimer - Baletić
СТАНОВНИШТВО И РАЗВОЈ
Мате д.о.о., Загреб, 1999.

У недостатку демографске литературе која се бави анализом савремених демографских процеса који укључују анализу међузависности демографског (посебно репродуктивног) понашања и друштвеног живота уопште треба истаћи значајно освјежење које уноси ова књига која се примарно бави проблемима демографског развоја и односа становништва и одрживог развоја. Наиме, експанзија демографских истраживања у свијету указује на све већу потребу познавања демографских законитости и процеса, предвиђања демографских трендова и њиховог усмјеравања према складном односу становништва, ресурса и развоја. У складу са тим у овој књизи аутор генерално указује на чињеницу по којој су настале демографске промјене у свијету производ сасвим нових демографских процеса и проблема везаних за различит степен друштвено-економског развоја појединих земаља. У књизи је посебно дата анализа савремених демографских трендова и друштвених процеса при чему је нагласак дат на теорију демографске транзиције у чијим се развојним етапама углавном и одвијао развој становништва.

Књига је написана на 655 страница и састоји се од девет поглавља која осим текстуалног дијела садрже више од 70 табела и 40 графика, као и већи број формула и статистичких прилога.

Прво поглавље књиге је посвећено становништву и друштвено-

економском развоју, односно у њему су сагледани међузависност развоја становништва и привредног развоја, као и корелација економског развоја и пораста становништва. Друго поглавље се односи на демографију као друштвену науку и њен однос према економији и другим сродним научним дисциплинама. У трећем поглављу аутор разматра одабрана поглавља из домена демографске теорије која су посвећена економском развоју. Четврто поглавље је посвећено демографској транзицији и њеним импликацијама на развој становништва у појединим дијеловима свијета. У петом поглављу су обрађени динамични фактори (природне компоненте и миграције) развоја становништва и методе њихове анализе. Шесто поглавље је посвећено структурама становништва, а посебно је потгеницирана и међузависност кретања становништва и полно-старосне структуре. У седмом поглављу књиге дата је опширна анализа односа економске структуре становништва и друштвено-економског развоја. Осмо поглавље је у потпуности посвећено

популационој политици и политици радне снаге. У деветом поглављу су обрађене тенденције у развоју становништва Хрватске.

На крају књиге се налази веома опширан списак кориштене литературе и извора (више од 500 јединица) у којем доминира литература енглескоговорног подручја.

Иако се аутор ове књиге по приступу литератури већим дијелом ослонила на књигу коју је објавила 1982. године под називом: "Демографија – становништво и економски развитак", она је указала на наставак неких демографских трендова и истовремено истакла значајне демографске промјене, посебно у природном кретању становништва, облицима миграција, структурним демографским процесима и популационој политици. Стога ову књигу треба топло препоручити првенствено демографима, географима, економистима и социолозима, али и ширем кругу научне и друштвене јавности која је заинтересована за савремене демографске процесе.

Драшко Маринковић